

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ - 1

ÜNİTE 1

OSMANLI DEVLETİ'NDE YENİLEŞME ÇABALARI

Osmanlı Devletinin Duraklama Devrine Genel Bir Bakış

Osmanlı Devletinin en parlak yıllarını yaşadığı Kanuni Sultan Süleyman döneminden hemen sonra, Sokullu'nun sadrazamlığı ve II. Selim'in padişahlığı sırasında 1571'de yaşanan İnebahtı mağlubiyetlerine rağmen, Kıbrıs'ın fethi tamamlanmıştır. 1574'te Tunus ele geçirilmiştir. 1578'de Fas'ta kazanılan el-Kasrül-kebir zaferiyle de Osmanlıların nüfuzu Kuzey Afrika'nın en batı ucuna kadar genişlemiştir.

Safeviler (İran) üzerine 1578'de yürüyen Osmanlı ordusu, böylece 12 yıl sürecek olan Osmanlı-Safevi savaşını başlatmış oldu. Bu savaş sonunda Osmanlı topraklarının doğu sınırı Hazar Denizi'ne kadar genişledi. Şah Abbas, 1622'de Safevilerin kaybettiklerini geri alabilmek üzere 17 yıl sürecek bir savaşa başladı. 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin antlaşması ile de bugünkü Anadolu-İran sınırını çizilmiş oldu.

1594'ten itibaren başlayan Kossak saldırı ve yağmalarına neden olmuştur. Kossakları 1615, 1620 ve 1624 yıllarında İstanbul'un Karadeniz kıyılarına kadar inmeyi başarmıştır. Bu akınlar Osmanlı devletini büyük oranda zarar uğratmış, ülke içinde bu dönemde kıtlığın baş göstermesine de sebep olmuştur.

Kossaklar, 1649'da yarım bağımsız bir devlet kurmuşlar ve 1654'te Rus Çarlığı'na bağlanmışlardır. 1672'de Osmanlı orduları Lehistan seferine çıkmıştı. 1676'da imzalanan Zoravna Antlaşması ile Osmanlılara tabi olan Kossaklara Lehistan sınırları içinde kalan topraklarının geri verilmesi kararı alındı.

1593 yılında itibaren başlayan Osmanlı-Avusturya savaşları, 1606'da imzalanan Zıttorok Antlaşması ile sonuçlandı. 1618'de Protestan ve Katolik pek çok Avrupalı devlet arasında başlayan Otuz Yıl savaşları 1648'de imzalanan Vestfalya Antlaşması ile sona erdi. Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz'de hakimiyetini sağlamak için 1645'de Girit Seferini başlattı. Uzun

muharebelerden sonra 1669'da Girit fethedildi. 1656'da Köprülü Mehmet Paşa kumandasında Limni ve Bozcaada alındı. 1662'de Osmanlı ordusu Erdel'e (Romanya) girdi. 1663'te Uyvar'ın (Slovakya) fethiyle batıdaki en geniş sınırlara ulaşıldı.

Osmanlıların Viyana'da bozguna uğratılması sonrası Avusturya, Lehistan ve Venedik arasında Kutsal İttifak kurularak Osmanlılara karşı saldırıya geçti. Bu ittifaka 1686'da Ruslar da katıldı. Osmanlılar, 1697'de Zenta Bozgunu'ndan sonra barış yapmak zorunda kaldı. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti Macaristan'dan çekildi.

17.yy Buhranı'nın Sebepleri

Haçova, Osmanlı zaferiyle sonuçlanmıştır ancak Zıttorok Anlaşmasıyla Osmanlılar Macaristan'da Habsburg imparatorluğu ile eşit imparatorluklar olduğu ilkesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

60 yıl süre Osmanlı-Safevi savaşları, 25 yıllık mücadelenin sonunda Giritin alınması Osmanlı devletini iktisadi anlamda tüketmiştir.

Devrin Âlimlerinin Kaleminden Buhran

Dönemin aydınları tarafından devletin içinde bulunduğu bu durum "tereddi ve tagayyür (yozlaşma ve bozulma)" olarak nitelendirilmiştir. Halep Defterdarı Gelibolulu Mustafa Ali Efendi 1581'de yazdığı Nasihatü's-Selatin adlı eserinde buhrana sebep olarak "devlet adamlarının niteliksizleşmesi"ni göstermektedir.

Bosnalı Bilgin Hasan Kâfi ise 1595'te yazdığı Usûlü'l-Hikem fi Nizam'l-Âlem eserinde, buhrana "devlet düzeninde eski kuralların terk edilmesinin ve askeri alanda teknolojik olarak kalmışlığın" yol açtığını söylemektedir.

Manisalı Defter Emin Aynî Ali, Risale-i Vazife-haran ve Meratib-i Bendegan-ı Al-i Osman adlı eserinde "tımar sisteminin bozulması, makam sahiplerinin günlük çıkar peşine düşmesi, askeri teşkilatın bozulması, rüşvetin artması, hazinenin boşalması" gibi gelişmelerin Osmanlı Devleti'nde bir buhran yaşanmasına yol açtığını ifade ederken devletin devamlılığı için şart olan kurumların bozulduğunu yazmaktadır.

Göriceli Koçi Bey IV. Murat'a sunduğu risalesinde, buhranın köklerini Kanuni Dönemi'ne kadar götürerek "reaya, memleket ve hazine kaybına rüşvetçiliğin sebep olduğunu" ifade etmiştir. Rüşvetçiliğin artmasını ise niteliksiz devlet adamları ve yöneticilerin varlığına bağlamıştır.

Dönemin alimlerinden Katip Çelebi ise, Mizanü'l-Hak fi İhtiyari'l-Ehakk adlı eserinde Osmanlı medreselerinin bozulmuş olmasını devletin bir buhran devrine girmesine sebep olarak gösterir. Ona göre medreseler taassup içine düşmüştür oysa alimler pozitif bilimler ve felsefeye yönelmelidir.

Buhranın Sebepleri

1. Avrupa'nın kuvvetli merkezi hükümetler kurması, sömürgecilik yoluyla zenginleşmesi ve bilim, teknoloji, felsefe ve kültür alanında büyük gelişmeler kaydetmesi,

2. Coğrafi keşiflerle İpek Yolu gibi Osmanlıların hakimiyetindeki eski ticaret yollarının önemini kaybetmesi,
3. Hanedan ve devlet adamlarının iyi yetişmemiş olması,
4. Merkezi otoritenin zayıflaması ve iltizam sistemine geçişle birlikte mültezimlerin (vergi tahsildarları) köylü üzerindeki baskıyı artırması üzerine yoksulluk ve isyanların artması,
5. Yeniçeri Ocağı'nın ve askerlik teşkilatının bozulması, savaşta elde edilen ganimetlerinin azalması,
6. Devletin sınırlarının genişlemesiyle birlikte merkezi otoritede yaşanan sorunlar.

Kapıkulu askerleri 1703'te isyan etmiş ve Edirne Vakası olarak anılan bu olayda II.Mustafa tahttan indirilerek Şeyhülislam Feyzullah Efendi de öldürülmüştü.

Osmanlı Devletinde Buhran, Yenileşme ve Ekonomik Bağımlılık Süreci (1700-1838)

1711'de baharında başlayan Prut savaşıyla Rus ordusu bozguna uğratarak Azak Kalesi geri alındı. Savaşlarda kazanılan başarılar diplomatik görüşmelerde gösterilemediği için 1715-1718 yıllarında süren Avusturya savaşında ise Osmanlı mağlup olmuş, 21 Temmuz 1718'de Pasarofça Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmış ve Sırbistan'ın önemli bir kısmını kaybedilmiştir.

Lale Devri (1703-1730)

Lale devri sadece çiçek bahçeleri ve soğanlarını yetiştirme çabalarının adı değildir. Bu dönemde Avrupa'ya gönderilen elçilerin sayısı artırılarak kültür, sanat, sanayi, tari ve ordu hakkında incelemeler yaptırılmıştır.

Macar asıllı Türk olan İbrahim Müteferrika, Damat İbrahim Paşa'nın izniyle 1729'da Müslümanlar arasında ilk matbaayı kurmuştur.

Lale devrini sona erdirecek bir isyan gerçekleşmiştir. Halkın ekonomik sıkıntısına ve yüksek enflasyona rağmen Saray erkanının geceli gündüzlü devam eden ziyafet ve eğlenceleri üzerine fakir esnaf, Yeniçeri Patrona Halil etrafında toplanarak isyan etmiştir. "Artık köşk inşa edilmemesi talebiyle gelişen isyan sırasında Sadabad Sarayı'nın da içinde olduğu 120'yi aşkın köşk üç günde yakılmıştır. 1 Ekim 1730'da III. Ahmet'in tahtan feragat etmek zorunda kalmış ve yerine I. Mahmut geçmiştir.

I.Mahmut (1730-1754)

Fransız soylularından olan ve daha sonra Müslüman olarak Osmanlı'ya sığınan Humbaracı Ahmet Paşa, Patrona isyanından sonra ordu ıslahatı hakkında Saray'a bir rapor sunan Ahmet Paşa, 1731'de İstanbul'a çağrılarak Humbaracı Ocağı'nın başına getirilmişti. Humbaracı Ocağı, Avrupa tarzında düzenlemiş ilk Osmanlı Kurumu olmuştur. Humbaracı Ahmet Paşa, 1736'da topçu askerlerinin eğitimi için Hendesehane'yi (Kara Mühendishanesi) kurmuştu.

Osmanlı Devletinin ilk kağıt fabrikası da Polonya'da kağıt ustalarının getirtilmesinden sonra 1746'da Yalova'da faaliyete geçmiştir.

İstanbul'un su meselesinin kökünden çözülerek on yıllarca şehrin su sıkıntısı çekmemesi de I.Mahmut dönemi icraatlarının bir sonucudur.

III.Mustafa Dönemi (1757-1774)

1768'de Osmanlı-Rus savaşında, Osmanlı ordusunun yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu savaş 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermiştir. Bu antlaşma Osmanlı Devletinin Karlofça antlaşmasından sonra imzaladığı en ağır ikinci antlaşmadır. Ruslar kazandıkları bu zaferle Karadeniz'e yerleşmiş ve Osmanlı'nın Ortodoks tebaasının haklarının koruyuculuğuna soyunmuştur. Ruslar antlaşma hükümlerine göre İstanbul'da bir Ortodoks kilisesi kurma hakkı da elde etmiştir. Bun antlaşma aynı zamanda İstanbul'da daimi bir elçilik ve istedikleri şehirlerde de konsolosluk açma hakkına sahip oluyordu. Rus ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest hale gelirken antlaşma hükümlerine göre Osmanlılar Rusya'ya üç yılda 4 milyon ruble savaş tazminatı ödemeyi de kabul ediyordu.

I.Abdülhamid Dönemi (1774-1789)

Aslen Macar olan Fransa doğumlu Baron François de Tott 1755'te İstanbul'a gelmiş, 1767'de Paris'e dönerek burada çeşitli görevler almış ve 1769'da yeniden İstanbul'a gelerek Boğaz tahkiminde görev yapmıştı. Sürat Topçuları Ocağı'nı kuran Tott, 1771-1776 yılları arasında toplar döktürmüş, Boğaz'da kaleler inşa ettirmiş ve 1773'te Mühendishane'yi kurmuştu. Daha sonra Mühendishane-i Bahr-i Hümayun adını alan Hendesehane, kapsamlı bir askeri okula dönüştürüldü.

Osmanlı Yenileşmesinde Dönüm Noktası

III.Selim ve Nizam-ı Cedit

III.Selim ilk olarak 31 Ocak 1790'da Prusya ile bir ittifak yaparak Avusturya'yı zor duruma soktu. Avusturya'nın Osmanlı ile savaşta galip gelerek güçlenmesini istemeyen Prusya, Avusturya ile bir antlaşma yaparak Avusturya'nın savaşı sona erdirmesini sağladı. Osmanlıların Avusturya ile 4 Ağustos 1791'de yaptığı Zıştovi Antlaşması ile Osmanlı-Avusturya savaşı sona erdi. Avusturya'nın savaştan çekilmesi müttefik Rusya'yı zor duruma sokmuşsa da Rus ordusunun en son Maçin'de elde ettiği başarı üzerine Osmanlı barış istemek zorunda kaldı. 10 Ocak 1792'de imzalanan Yaş Antlaşması ile Osmanlılar Kırım'ı ele geçirme ümidini tamamıyla yitirdi. Bu antlaşmayla Osmanlı Kafkasya'daki nüfuz bölgelerinde de gerilemiştir.

III.Selim, Zıştovi antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra yenileşme hareketine hız verdi. Avusturya'ya elçi olarak gönderilen Ebubekir Ratıp Efendi, 1791'de Viyana'dan döndükten sonra Avrupa'daki askeri ve sosyal hayatı anlatan 500 sayfalık Sefaretname'sini Sultan'a sundu. III.Selim, 1791 sonbaharında çeşitli kesimlerden seçilmiş 22 kişiden oluşan "devletin zaafı ve alınması gereken önlemleri" içeren layihalar (raporlar) istedi. Hazırlanan bu layihalardaki görüşlerin ortak noktası "askeri alanda yenileşme yapılmasının zarureti" idi. III.Selim bu görüşler çerçevesinde "Nizam-ı Cedit (Yeni Düzen)" adı verilen ıslahat hareketine başladı. Nizam-ı Cedit, siyasi, iktisadi, sosyal ve askeri alanı kapsayan, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, ulemanın nüfuzun kırılması, şeyhülislamın siyaseti yönlendiren fetvalarına son verilmesi, Avrupa'nın ilim, sanat, askerlik, ziraat, ticaret ve medeniyet hayatında yaptıkları yeniliklerin Osmanlı'da da uygulanmasını amaçlamıştır.

Askeri Alanda Yenilikler

Avrupa tarzındaki yeni ordu ise Nizam-ı Cedit adıyla 24 Şubat 1793'te kuruldu. Bu ordunun başına Sadaret eski Kethüdası Mustafa Reşit Efendi getirildi. Fransa ve İsveç'ten getirtilen subayların yönetimindeki Nizam-ı Cedit ordusunun kuruluşunda 1602 er ve 27 subay mevcudu bulunmaktaydı. Nizam-ı Cedit ordusuna bağlı olarak 23 Kasım 1799'da farklı kıyafetleri olan yeni birim daha eklendi. Ordunun 1802'de mevcudu 9263 er ve 27 subaya yükselmişti. 1806'da ise bu mevcut iyice artırılarak 2685 er ve 1590 subaya çıkarıldı. Bu askerlerin yarısı Anadolu'da yarısı da İstanbul'da istihdam edilmişti. Nizam-ı Cedit ordusunun masraflarının karşılanması için İrad-i Cedit Defterdarlığı kurulmuştu. Defterdarlığa bağlı olarak boş kalan dirlikler, içki, tütün, kahve gibi mallara konan vergiler bu orduya tahsis edildi.

Yeni orduyu ve eski askeri kurumları nitelikli askerlerle güçlendirmek amacıyla 1795'te Mühendishane-i Berr-i Hümayn (Kara Mühendishanesi) kuruldu. Mühendishane'de Fransız hocalardan faydandı. Burada Fransızca zorunlu dil olarak okutuldu. Ayrıca Mühendishane'nin kütüphanesi de kısa zamanda Fransızca kitaplarla zenginleştirildi.

İlk olarak 1773'te inşa edilmiş olan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un (Deniz Mühendishanesi) ıslahına başlandı. 1792-1803 yılları arasında Kaptan-ı Derya sıfatıyla donanmanın başında bulunan Damat Küçük Hüseyin Paşai terfi ve tayin işlerini düzene sokarak yolsuzlukları engellemeye çalıştı.

İdari Alanda Yenilikler

Osmanlı'nın Avrupa merkezlerinde daimi elçilikleri bulunmuyordu. 1792'de Londra'da 1797'de Paris, Viyana ve Berlin'de daimi elçilikler açıldı.

Osmanlı-Fransız Savaşı

Napolyon'un önderliğinde Fransız ordusu 1798 yılında Mısır'a saldırarak Osmanlı'nın önemli bir vilayeti olan Mısır'ı ele geçirmişti. Fransa'ya yalnız başına karşı koyamayacağını anlayan Osmanlı ittifak arayışına girdi. Fransa'ya karşı 3 Ocak 1799'da Ruslar'la, 5 Ocak 1799'da İngiltere ile ittifak antlaşmaları imzalandı. Böylece yıllarca karşı karşıya gelmiş olan Osman ile Rus ordusu tarihte ilk kez yan yana savaş verecekti. İngiltere ve Rusya, Fransa ile yapılan 30 Ağustos 1801 tarihli antlaşma ile Napolyon kuvvetlerini Mısır'dan çıkardı. Fransa Mısır'dan çıkarılmış ama Rusya ve İngiltere'nin ağır istekleri ile karşı karşıya kalınmıştı. İngiltere, Fransızları bölgeden çıkarmak bahanesiyle girdiği Mısır'a yerleşmek niyetindeydi. Rusya ise bir yandan Ege adaları ve Mora'daki Hristiyan ahaliyi Osmanlı aleyhine kışkırtarak buraları ele geçirme hesapları yapıyordu; diğer yandan da Boğazlardan kalıcı olarak geçiş hakkı almanın peşindeydi. Bu tehlikeli durumda Osmanlı devlet adamları çareyi yeniden Avrupa'da pek çok başarı kazanan Fransa ile ittifakta bularak 25 Temmuz 1802'de Fransa ile Paris Antlaşması'nı imzalamıştır.

Osmanlı-Rus-İngiliz Savaşı

Osmanlılar, Temmuz 1805'te Mehmet Ali Paşa'yı Mısır'a vali olarak atadı. Rusya İngiltere'nin desteğiyle Ekim 1806'da Memleketeyn'i (Hotin ve Bender kaleleri) işgal etti. Bunun üzerine Osmanlı her iki devlete karşı savaş açtı. İngiliz donanması 20 Şubat 1807'de Boğazdan geçerek İstanbul kıyılarına kadar geldi. Ancak 1 Mart'ta geri dönmek zorunda kaldı. İngilizler İskenderiye'de de Mehmet Ali Paşa tarafından yenilgiye uğratarak 1807 Eylül'ünde bölgeden çekilmeye başladı.

Kabakçı Mustafa İsyanı ve III.Selim Devri'nin Sonu

Nizam-ı Cedit hareketine karşı olanlar, Karadeniz Boğazı kalelerinde topçu olan Kastamonulu Kabakçı Mustafa önderliğinde Mayıs 1807'de isyan ederek İstanbul'a doğru yürümeye başladılar. Kabakçı Mustafa İstanbul'a vardığında İstanbul hakkında da büyük destek gördü. İsyancılar 28 Mayıs'ta III.Selim'den Nizam-ı Cedit ordusunun kaldırılmasını ve 11 kişinin idamını istedi. Ertesi gün III.Selim tahtan indirildi ve yerine IV.Mustafa geçirildi. 1808'de de Nizam-ı Cedit ordusu kaldırıldı.

II.Mahmut Dönemi Gelişmeleri ve Yenilikleri (1808-1839)

IV.Mustafa'nın kısa saltanat döneminde III.Selim'in başlatmış olduğu yenilikler durdurularak çok sayıda Nizam-ı Cedit yanlısı da öldürüldü. IV.Mustafa Yeniçeri Ocağı ile 31 Mayıs 1807'de bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Kabakçı İsyanı'ndan Yeniçeri Ocağı sorumlu tutulmayacak ve buna karşılık Ocak da devleti işlerine karışmayacaktı.

Sened-i İttifak (7 Ekim 1808)

29 Eylül 1808'de ayanlar varılan mutabakat neticesinde 7 Ekim 1808'de ayanlar ile Saray arasında Sened-i İttifak belgesi imzalandı. Bu senetle ayanlar Padişah'a sadaketlerini ilan ederken Padişah da ayanları koruma sözü vermektedir. Ayrıca ayanlar vergileri Saray'ın isteği doğrultusunda toplayacakları ve kendi bölgelerinin dışına el uzatmayacakları hakkında da teminat vermektedir. Ayanların merkeze bağlılıklarının karşılığı olarak Sadrazam, keyfi davranışlarda bulunmayacağını, ayanların etki ve yönetim alanlarına karışmayacağını ilan ediyordu. Bu ittifakla ayanların mallarının babadan oğla geçmesi usulünün Saray tarafından kabul edildiği de imza altına alınıyordu. Merkezi otoriteyi güçlendirmek maksadıyla yerel iktidarlarla imzalanmış olan bu senet halkın genelinin çıkarlarını ilgilendiren maddeler de içermektedir. Sened-i İttifak'ta vergilerin haksız ve ezici olmaması, reayaya zulmün yasaklanması, bir suç işlenmesi durumunda soruşturma yapılmadan ceza verilememesi gibi kişi haklarını korumaya yönelik hükümler bulunmaktaydı. Ne var ki Sened-i İttifak uzun ömürlü olamamış, uygulanma fırsatı dahi bulunmadan imzalanmasından beş hafta sonra Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesiyle tamamen unutulmuştur.

Osmanlı devlet adamlarının devletin eski gücüne ulaşması için ayanlarla merkezi otorite arasındaki iktidar ilişkilerinin düzenlenmeye çalışıldığı bu belge, aynı zamanda Osmanlı'nın anayasallaşma sürecini başlatan ilk belgelerden biri olarak kabul edilmektedir.

İngiltere ve Rusya ile İlişkiler: İngiltere, Napolyon orduları karşısında yalnız kalmış ve yeni ittifak arayışları içine girmişti. İngiltere 1807'den beri savaş halinde bulunduğu Osmanlı ile barışa yöneldi ve iki devlet arasında 5 Ocak 1809'da Kal'a-yı Sultaniye Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile İngilizler daha önce itiraz ettikleri Boğazların Ruslara kapatılması hükmünü de kabul ediyordu. 1806'dan beri süren Osmanlı-Rus savaşı ise Osmanlı ordularının yenilgiyle sonuçlanmıştı. İki devlet arasında 28 Mayıs 1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması ile Prut Nehri-Tuna Ağzı Osmanlı-Rus sınırı olarak kabul edilirken Osmanlı Sırp'lara imtiyaz verilmesini de kabul etmek zorunda kaldı.

Sırp ve Rum İsyancıları: "Balkanlar'da ilk milliyetçi isyan Sırbistan'da çıkmıştı". Osmanlı-Rus savaşı sürerken Ruslar Sırp isyanlarını teşvik etmiştir. Osmanlı Ekim 1813'te Sırp isyanlarını kontrol altına almayı başardı. Ancak Rusya'nın desteğiyle 1815 Temmuz'unda yeniden

başlayan isyanlar neticesinde Osmanlı 1816'da Sırlara özerk bir prenslik statüsü vermek zorunda kaldı. Sırlara verilen statü, Ruslarla 7 Ekim 1826'da imzalanan Akkerman ve 14 Ağustos 1829'da imzalanan Edirne Antlaşmalarında tasdik edildi. Eylül 1830'da ise özerk Sırbistan'ın kurulmuş olduğu ilan edildi.

Ruslar yalnızca Sırları değil Rumların da Osmanlıya karşı isyanlarını kışkırtmış destekledi. Şubat 1821'de Rus Çarı'nın Rum asıllı yeğeni İpsilanti tarafından ilk isyan hareketi Eflak'ya başlatıldı. İkinci isyan hareketi bir ay sonra Mart 1821'de Mora'da patlak verdi. Ruslar ve diğer Avrupa devletlerin Osmanlı üzerindeki baskısı ve artan isyanlar sonucunda 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşma ile Osmanlı, Yunanlıların bağımsızlığı kabul etmek zorunda kaldı. Söz konusu askeri başarısızlıklarda Haziran 1826'da kaldırılan Yeniçeri Ocağı dolayısıyla ortaya çıkan askeri zaafın etkisi açıktır.

Mısır'daki Yenilik Hareketleri ve Mehmet Ali Paşa İsyanı

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1811'de Kölemen beylerini ortadan kaldırarak tüm Mısır'a hakim oldu. 1818'de Vahhabi İsyanı'nı bastırarak Basraf Körfezi'ni ele geçirdi. 1820'de Mısır'ın yanı sıra Arabistan ve Sudan'a da hakim bir güç durumundaydı.

Mehmet Ali Paşa'nın kısa zaman içinde askeri alanda göstermiş olduğu bu başarı Mısır'da başlatmış olduğu yenilik hareketiyle doğrudan ilişkiliydi. Nizam-ı Cedit'ten etkilenerek Nizamiye adını verdiği, Avrupa tarzında bir ordu kurmuştu. Nizamiye'de Napolyon ordusundan ayrılma, işsiz kalmış subaylardan yararlandı. Bu ordunun ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla iktisadi alanda birtakım yenilikler yaptı. İltizam ve vakıf arazilerinden ağır vergiler yoluyla Hazine'ye para aktarmaya başladı. 10 yıl içinde bu yöntemle tüm Mısır topraklarını devlet arazisi haline getirdi. Pamuk ekimini özendirerek Mısır tarımını canlandırmayı başardı. Pamuk, hem önemli bir ihracat ürünü haline geldi, hem de ülkede kurulan fabrikalarda işlenmeye başlanarak Mısır'da yerli sanayinin oluşturulmasına çalışıldı. Bu yenilikler neticesinde Mısır'ın geliri 1805'te 13 bin kese iken 1809'da 35 bin keseye ve kısa bir zaman sonra da 400 bin keseye yükseldi. Mısır, İstanbul'a yılda 12 bin kese vergi gönderecek kadar güçlü bir ekonomiye ulaştı. Mehmet Ali Paşa bu yeniliklerden başka 1829'da Vekayi-i Mısriyye adıyla Mısır'ın resmi gazetesini çıkardı ve Avrupa'ya pek çok öğrenci göndererek bir de tıp okulu açtı.

Osmanlılar Mora İsyanı'nı bastırmak üzere Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiş ve Paşa'nın kuvvetleri burada büyük bir başarı kazanmıştı. Mora başarısına karşılık Suriye'yi isteyen Paşa'ya sadece Girit verildi. Bu olaylar İstanbul ve Mısır arasında gergin bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Osmanlı ordusuna Rusya seferinde takviye yapacağı sözünü veren Paşa yalnızca altın göndererek gerginlik tırmanmaya başladı. 20 Ekim 1831'de Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki birlikler Suriye'ye doğru yola çıktı.

Hünkar İskeleyi Antlaşması: İstanbul ile anlaşmaya yanaşmayan Mehmet Ali Paşa ve oğlu için Saray, idam fermanı çıkardı. Ancak Suriye'yi ele geçiren Mısır ordusunu Anadolu'ya doğru ilerlemeye devam etti. Rusya, Osmanlı'nın Mısır ordusuna karşı yardım isteyebileceği tek kuvvet durumunda idi. 5 Nisan 1833'te bir Rus filosu Mehmet Ali Paşa kuvvetlerine karşı koymak üzere Beykoz'a asker çıkardı. Osmanlı'nın İbrahim Paşa ile anlaşma sağlanmış olmasına rağmen II.Mahmut Mısır'ın yakın gelecekte yeni bir tehlike arz etmesi ihtimaline karşı Rusya ile 8 Temmuz 1833'te sekiz yıllık bir ittifak ve yardım anlaşması olan Hünkar İskeleyi Antlaşması'nı imzaladı.

II.Mahmut Mısır meselesini nihai olarak sona erdirebilmek amacıyla İngiltere'nin desteğini almayı zorunlu görmüş ve bu maksatla 16 Eylül 1838'de Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'nı (Balta Limanı Antlaşması) imzalamıştı. Bu antlaşma ile İngilizlere kapitülasyonları dahi aşan iktisadi imtiyazlar sunuluyordu. Belirli ürünlerde kurulan devlet tekeli de bu antlaşmayla tamamen kaldırılıyordu. Balta Limanı Antlaşması ile Osmanlı ülkesi açık bir pazar haline getirilirken devletin Avrupalı devletlere iktisadi bağımlılık süreci de başlamış oldu.

II.Mahmut Devri Yenilikleri

II.Mahmut yeniliklerine askeri alandan başlamış ve 14 Ekim 1808'de Sekban-ı Cedit Ocağı'nı kurmuştu. Yeniçeriler yeniden ayaklanarak Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürdüler ve II.Mahmut bu olay üzerine Ocağı dağıtmak zorunda kaldı.

15 Haziran 1826'da Yeniçeriler son kez isyan ettiler; iki gün sonra 17 Haziran'da köklü ancak uzun zamandır devlete zarar veren bu askeri kurum nihayet ortadan kaldırıldı. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Avrupa ölçüsünde düzenlenmiş, modern bu ordu olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye kuruldu.

İdari ve mali alanda: 1834'te Evkaf Vekaleti kurularak vakıf gelirleri merkeze aktarıldı ve tüm devlet gelirlerinin yüzde 70'i modern ordunun ihtiyaçları için tahsis edildi. 30 Mart 1838'de alınan kararla sadrazamlık kurumu Başvekalet adını aldı. Adli işleri yürütmek üzere Meclis-i Ahkam-ı Adliye, idari işleri yürütmek üzere Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali ve askeri işleri yürütmek üzere Dar-ı Şura-yı Askeri kuruldu. 1838'de ziraat, ticaret, sanayi ve bayındırlık işlerini yürütmek üzere de yeni meclisler kuruldu.

Eğitim ve sosyal alanda: II.Mahmut zamanında, ilk kez dört öğrenci 1826 yılında Avrupa'ya eğitim alması için gönderildi. 1827 yılında açılan tıp okuluyla ordu için hekim ve cerrah yetiştirilmesi sağlandı. 1831'de Muzika-i Hümayun ve 1837'te Mekteb-i Ulum-i Harbiye adıyla Fransız modelinde iki yeni okul açıldı. Bundan başka ilk ve orta seviyede devlet memuru yetiştirmek amacıyla Mekteb-i Maarif-i Adli ve Mekteb-i Ulum-i Edebi açıldı. İstanbul ile sınırlı olmak kaydıyla bu dönem ilköğretim zorunlu hale getirildi.

1815'te Saray Topkapı'dan Dolmabahçe'ye taşınmıştır. Artık Avrupalı gibi pantolon giymeye başlayan Osmanlı Sultanı, 1828'te askere, 3 Mart 1829'da çıkarılan kıyafet nizamnamesiyle ulema dışındaki tüm sivillere fes giyme zorunluluğu getirildi. Bu nedenle 1830'da Tunus'tan getirilen ustalara Eyüp'te Feshane kurdu. İlk Türkçe Osmanlı gazetesi olan Takvim-i Vekayi 1 Kasım 1831'de haftalık olarak yayın başladı. İlk nüfus sayımı, ilk karantina ve posta teşkilatının kurulması gibi yenilikler de II.Mahmut döneminde gerçekleşti.

Osmanlı yenileşme hareketi tarihinde, en büyük başarıları II.Mahmut döneminde elde etmiştir. Ancak buna rağmen Osmanlı devleti II.Mahmut devrinde büyük oranda toprak kaybetmiştir.

ÜNİTE 2

TÜRKİYE'DE REFORM ARAYIŞLARI (1839-1908)

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Yunanistan'ın kurulması, Mehmet Ali Paşa isyanı karşısında Osmanlı'nın içine düştüğü çaresizlik ve Hünkar İskelesi Antlaşması'yla Rusya'nın

Boğazlara inmesi, Osmanlı'yı Avrupa'nın yardımına ihtiyaç duyar hale getirmiş, bu desteği sağlamak için gerek ekonomik gerekse de siyasi alanda pek çok tavizler verilmesine sebep olmuştur. Yapılan diğer antlaşmalar devletin köklü bir ve acil bir ıslahatın içine itmiştir. Tanzimat Fermanı bu gelişmelerin bir sonucudur.

Tanzimat Fermanı ve Getirdikleri

II.Mahmut döneminde hazırlanıp Sultan Abdülmecit döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı ya da Gülhane-i Hatt-ı Hümayunu, 3 Kasım 1839'da Osmanlı'da yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Osmanlı artık bütün tebaasına "vatandaş" statüsü tanımakta, herkesi can, mal ve namus noktasında devletin koruması altına almaktadır. Ferman ile bütün tedbir alındığı takdirde verimli coğrafyası ve yetenklili halkı sayesinde Osman "5-10 sene zarfında" eski kudretine kavuşabileceği beklentisi dile getirilmiştir.

Fermanda Padişah, Tanzimat'ın amacının eski dönemlerdeki anlayıştan farklı olarak, yalnız din ve devleti korumak değil, ülkeyi ve milleti de kalkındırmak olduğunu vurgulamıştır. Tanzimat Fermanı'nın yeni idare tarzı bakımından en dikkate değer özelliği, yeni kanunlara ihtiyaç duyulduğunun ifade edilmesi ile meclisler eliyle karar alma ve iadrede etme tercihinin sahip olmasıdır.

Tanzimat Dönemi Meclisleri

Tanzimat'la birlikte devletin merkezi örgütünün çeşitli alanlarında ayrı ayrı kurullar oluşturulmuştur. Bu kurullar "meclis" adını taşımakla birlikte bunlar seçilmiş kurullar değil, birer uzmanlık komisyonlarıdır. Bu kurullardan özellikle Meclis-i Ali-i Tanzimat, Meclis-i Ahkam-ı Adliye ve Şura-yı Devlet halkın yönetime katılması açısından önemlidir.

1838'de kurulan Meclis-i Ahkam-ı Adliye meclisi, yeni kanun tasarılarını hazırlamak, önemli devlet memurlarını yargılamak gibi temel görevleri yerine getirmek için kurulmuştur. Meclis, 1854 yılında, yargı işlerine bakmak üzere Meclis-i Ahkam-ı Adliye ve yasama işleri, halkı ilgilendiren reformaları saptamak ve devletteki refah düzeyini yükseltmek için Meclis-i Ahkam-ı Tanzimat olarak ikiye ayrılmıştır. Meclis-i Tanzimat'ın kurulması ile Osmanlı'da ilk kez, yasama ile yürütme görevleri birbirinden ayrılmış, yasama organına yürütme organını denetleme ve kontrol etme gücü verilmiştir.

Padişah Abdülaziz tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Temmuz 1861'de iki meclisi Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye adı altında yeniden birleştirmiştir. Bu yeni düzenlemeyle Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye üç dairede oluşmuştur. Meclis-i Tanzimat'ın yasama görevi Kanun ve Nizamat Dairesi'ne devredilmiş, idari işler için Umur-ı İdare-i Mülkiye Dairesi, yargı için de Muhakemat Dairesi kurulmuştur.

Danıştay'ın başlangıcı sayılan Şura-yı Devlet ise 1868 yılında kurulmuştur. Meclis-i Ahkam-ı Adliye'nin birkaç işi birlikte yürütmesinin zorluğu bu meclisin yeniden ikiye ayrılmasına sebep olmuş, 1868'de Meclis-i Ahkam-ı Adliye; Şura-yı Devlet ve Divan-ı Ahkam-ı Adliye olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Divan-ı Ahkam-ı Adliye yargı görevini yapacak, Şura-yı Devlet genel yönetim meselelerini tartışacak ve kanunları hazırlayacaktı. Abdülaziz Şura-yı Devlet'in açılışında yaptığı konuşmada devletin vatandaşa hizmet etmekle yükümlü olduğunun altını çizmiştir.

Halkın Yönetime Katılımı: Muhassılık Meclisleri

1840 yılında sancak merkezlerinde kurulan Muhassılık Meclislerinin görevi, sancaktan alınacak vergilerin miktarını saptamak ve onların düzenli toplanmasını sağlamaktır. Bu meclislere muhassılın yanında yer alan memurlardan başka, sancağın hakimi, müftüsü, zabiti, ruhani reisleri ve sancağın ileri gelenlerinden altı kişi katılacaktı.

Sultan Abdülmecit'in 1845'te ilan ettiği bir fermanla Meclis-i Ali-i Tanzimat' vilayetlerden ikişer temsilci davet edilmiştir. "Yarı mebuslar" diye adlandırılan bu temsilcilerin Meclis-i Tanzimat'a girmeleri meşrutiyet yolunda çok önemli bir merhalelerdir. Seçim usulü, 1849 yılında kurulan Eyalet Meclisi'nde de uygulanmış, seçme ve seçilme hakları yeni esaslara bağlanmıştır.

Kırım Savaşı ve Dış Borçlanma

Tanzimat Dönemi'nin bir ileri merhalesinde Islahat Fermanı yer almaktadır. "Kutsal yerler sorunu" şeklinde başlayan Rus isteklerinin reddi üzerine 1853 yılında savaşa dönüşmüştür. Bu savaşta Rus istekleri ile çıkarları çatışan Avrupa devletleri Osmanlı safında yer almıştır. 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı Osmanlı'da birçok ilkin başlangıcını da oluşturmaktadır. İlk defa geniş çaplı Avrupa ittifakını savaşta yanına alan Osmanlı, bunun bedelini bir bakıma ilk dış borçlanma ve Islahat Fermanı'nın ilanı ile ödemek zorunda kalmıştır. Kırım Savaşı esnasında 1854 yılında başlayan dış borçlanmanın boyutları zamanla artarak devam etmiş, 1875 yılında devletin bir manada mali açıdan iflası, 1881 yılında da Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin kurulması ile farklı bir boyut kazanmıştır.

Öte yandan savaş sonrası imzalanan Paris Antlaşması, Rusya'nın güneye inmesini engelleyerek Osmanlı ülkesi üzerindeki emellerine kısa süreli de olsa set çekilmesi bakımından olumlu görülmeyle birlikte, Karadeniz'in tarafsızlığı maddesinin galip olan Osmanlı Devleti'ne de uygulanması Avrupalı Devletlerin bu anlaşmadan beklentilerini de göstermektedir. Osmanlı, bir Avrupa devleti sayılması ve Avrupa hukukundan yararlanması, toprak bütünlüğünün Avrupalı devletlerce garanti edilmesi anlaşmanın bir başka olumlu yanı olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan bu durum Devlet'in topraklarını koruyamayacak kadar güçsüzleştiğinin de bir kanıtıdır.

ISLAHAT FERMANI

Paris Antlaşması öncesi ilan edilen Islahat Fermanında, neredeyse Müslüman ve gayrimüslim olmak üzere iki farklı toplum olarak tanımlanmıştır. Önceliğin gayrimüslümlerde olduğu Islahat Fermanı, gayrimüslümlere askeri ve sivil bütün okullara girme hakkını, devlet memurluklarında görev almaları kolaylaştırmış, bedel karşılığında askerlikten muaf tutulma sağlamıştı. Müslümanlara ise böyle haklar tanınmamıştır hatta yasaklar getirilmiştir.

Ferman'a 1859 yılında İstanbul'da da tepkiler başlamıştı. Tarihe "Kuleli Vakası" diye geçen olayın başlangıcını teşkil eden Müdafai-Şeriat cemiyeti, Sultan Abdülmecit'in tahtan indirilerek eski düzenin yeniden kurulmasını amaçlamaktaydı.

Olumsuz tepkilere rağmen Islahat Fermanı ile istenen düzenlemeler zaman içinde uygulanmıştır. 1858 Arazi Kanunnamesi, 1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet, 1878 Dersaadet ve Vilayet Belediye Kanunları bu düzenlemelerden bazılarıdır.

Vilayet Meclisleri

Vergi toplamak amacıyla kurulan Muhassılık Meclisleri'nden sonra halkı seçime alıştırmak yolunda atılan bir diğer adım ise 1864 Vilayet Nizamnamesi'dir. Bu nizamname, ülke idaresini vilayet, sancak, kaza ve köy gibi idari birimlere ayırmakta, her aşamadaki yöneticilerin görev sorumluluklarını ayrı ayrı açıklamaktadır. Ayrıca belediye meclisi üyelerinin seçimle gelecekleri hükmünü getirmektedir.

1868 yılında kurulan Şura-yı Devlet halkın yönetime katılımında katkı sağlayan diğer bir meclistir.

11 Mayıs 1869 tarihli konuşmasında Padişah Abdülaziz, hükümetin vazifesini halkın hukukunun korunması ve halka kötü davranmama olarak göstermiştir.

Bu yıllarda Basiret Gazetesinde çıkan bir yazıya göre, "tüm halkın bilgili ve cesur olması halinde Cumhuriyetin kendiliğinden kurulacağına" dikkat çekilmektedir.

Tanzimat Devri Batılılaşma Uygulamaları

1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayıp 1876 Kanun-i Esasi'nin (Anayasa) ilanına kadar devam eden süreçte Osmanlı birçok alanda Batılılaşma çabalarında olmuştur.

1843 yılında ilan edilen bir yasayla askerlik yaşı 20, askerlik süresi de 5 yıl olarak belirlenmiştir. Terhis olanlar 7 yıllık bir süre redif askeri olarak yedek askerlikle yükümlü hale getirilmiştir. 1845 yılında ordu merkezlerinde birer lise, "idadi" açılmıştır.

Sultan Abdülaziz döneminde donanma güçlendirilmiş Bahriye Nezaretini Kurulmuştur.

1848 yılında İstanbul'da öğretmen okulu Darülmüallimin açılmıştır.

1858 yılında ilk kız rüştiyesi (orta okul) açılmıştır.

1859 yılında Mekteb-i Mülkiye kurulmuştur.

1868 yılında ilk Fransızca eğitim veren Galatasaray Sultanisi eğitime başlamıştır.

1869 yılında kız öğretmen okulu Darülmüallimat açılmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın mimarı Mustafa Reşit Paşadır.

1841-1842 yıllarında bütçe hazırlandı, 1847 yılında ilk modern bütçeye geçildi.

1840 yılında Ceza Kanunnamesi yayınlandı ve 1851'de yayınlanan Kanun-i Cedid'e kadar yürürlükte kaldı. Kanun-i Cedid de yeterli olmayınca Fransız Ceza Kanunu'nun neredeyse tamamı tercüme edilerek, 1851'de Ceza Kanunname-i Hümayunu olarak yürürlüğe girdi.

Fransız Ticaret Kanunu 1850 yılında Kanunname-i Ticaret olarak yürürlüğe girdi. Bu kanunla anonim şirket, faiz ve kambiyo senedi gibi kavramlar Osmanlı hukukunda yer almaya başladı.

Ekonomik Kriz ve Sonuçları

93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi)

Paris Antlaşması ile Karadeniz'e çıkması engellenen Rusya, Avrupa'nın içinde bulunduğu karışık durumdan yararlanarak 1871 tarihinde bu maddeyi tanımadığı ilan etmiştir.

Rusya, Osmanlı toğrağı olan Balkanlar'da ortaya çıkan ayrılıkçı hareketleri desteklemiş, Kırım Savaş sonrası uygulamaya koyduğu Panславизм politikasına hız vermiştir. Bu politika gereği Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan bölgelerinde isyanları desteklemiş, Osmanlı yönetimi bunları bastırmakta sıkıntı yaşamıştır.

Osmanlı'nın Rusya egemenliğine girmesini istemeyen İngiltere, Almanya ve diğer devletler, 23 Aralık 1876' tarihinde "Tersane Konferansı" ile Balkan sorununu barışçı yoldan çözülmesi amaçlanmıştır. Ama çıkan karar gereği Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya bağımsızlık verilecek, Bulgaristan özerk hale gelecek, Osmanlı bu kararları kabul etmezse zorlamayla bu kararlar hayata geçirilecektir.

Osmanlı'nın Tersane Konferansı kararlarını kabul etmemesi üzerine başlayan 93 Harbi, ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Rusya, Balkan ve Kafkasya üzerinden harekete geçmiş, Balkanlar'dan hızla ilerleyerek İstanbul-Yeşilköy'e kadar gelmiştir. Doğu'da ise Erzurum Rus işgaline uğramış, destanlaşan Nene Hatun direnişi sayesinde bu şehir Rus işgalinden kurtarılmıştır. Bu durum karşısında çaresiz kalan Osmanlı, Rusya ile Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Anlaşma gereğince Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan bağımsız olacak; Kars, Ardahan, Artvin ve Doğu Beyazıt Rus egemenliğinde kalacaktır. Osmanlı devleti üzerinde çıkarları olan İngiltere harekete geçmiş ve Ayastefanos antlaşmasının rafa kaldırılmasını istemiş, Berlin Antlaşması yapılmasını ve İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşme hakkı verilmesi gerçekleşmiştir. Berlin Antlaşması ile diğer maddeler aynen kalmış ve Bulgaristan, Osmanlı'ya bağlı bir prenslik haline getirilmiş, Doğu Rumeli ve Makedonya Osmanlı'ya bırakılmıştır. Berlin antlaşması ile savaş tazminatı 60 milyon olarak belirlenmişti. 1908 yılında Osmanlı büyük bir toprak parçası olan Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanıma karşılığında Rusya'ya vereceği tazminatın 5 milyonundan muaf tutulacaktı.

Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin Kurulması

Devletin dış borçlarına mukabil, alacaklıların vekilleri ile 20 Aralık 1881 tarihinde Muharrem Kararnamesi adı verilen anlaşma gereğince İstanbul'da Duyun-ı Umumiye İdaresi kurulacaktı. Bu komisyonda alacaklıları temsilen birer İngiliz, Fransız, Alman, Avusturya, İtalya ve Galata bankerlerinin temsilcileri yer alacak, Osmanlı temsilcisi ile birlikte 7 üyeden oluşacaktı. Osmanlı, Duyun-ı Umumiye ile devletin mali gücünü tüketmiş, "devlet içinde devlet" durumuna getirmişti.

1876 Kanun-i Esasi (Anayasa)

İlk Türk Anayasası "Kanun-i Esasi" 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilmiştir. Bu anayasaya göre egemenlik padişaha aittir. Padişah, İslam dininin koruyucusu ve Osmanlı halkının hükümdarıdır. 1876 Anayasası ile kurulan siyasi sisteme, parlamentonun varlığı ile desteklenmiş "meşrutî monarşi" diyebiliriz. II.Aldülhamid 14 Şubat 1878 günü meclisi feshetti.

II.Meşrutiyet

II.Meşrutiyet resmen 24 Temmuz 1908'de ilan edildi. Daha sonraki dönemlerde II. Meşrutiyet'in tarihi, Terraki ve İttihat Cemiyeti'nin, Prens Sebahattin Cemiyeti ile birleştiği ve adını İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirdiği tarih olan 23 Temmuz tarihi olarak düzeltilmiştir.

ÜNİTE 3

TÜRKİYE'DE MEŞRUTİYET DÖNEMLERİ

I.Meşrutiyet Döneminde Siyaset

1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi ile Osmanlı, İslam Dinini resmi din olarak kabul etmiştir. Yine bu dönemde okullara din dersleri konulurken, hükümdara da "ahkam-ı şer'i-ye"yi yürütme görevi verilmiştir. Ayrıca Şeyhülislam devlet örgütü içerisine alınmış, Adli yasama kurumlarının yanında şer'i mahkemelere de yer verilmiştir. Bunların yanı sıra Ayan Meclisine İslami ilkelere aykırı yasaların reddedileceği maddesi konulmuş ve ayrıca padişah İslam'ın koruyucusu olarak bul edilmiştir.

II.Aldülhamid İslamcılık politikasını takip ederek hem devlet içinde hem de Müslüman dünyasında saygınlık ve güç kazandığını düşünerek, politikalarını bu zemin üzerinden geliştirmeye başlamıştır. İslamcılık politikası üç ana hedef olarak tanımlanabilir: Bunlardan biri, Osmanlı Müslüman tebaasını "İslam" bayrağı altında toplamak, ikincisi dış ülke Müslümanlarının Halifelik makamı etrafında toplanmasını temin ederek mevcut problemlerin çözümünde karşılıklı deste ve yardım temini, üçüncü ise, Sünnilik ve Şiilik arasında bir yakınlaşma ve birlik meydana getirerek yine Orta Doğu'daki İngiliz planlarını sonuçsuz bırakma ve hususta Hindistan Şiilerinin de siyasi desteğini temin etmektir. II.Aldülhamid'in İslamcılığı, o günün şartları çerçevesinde Arap yarımadası, Mısır, Suriye ve Yemen'deki Arap milliyetçi akımlarına karşı geliştirilmiş olan birleştirici bir siyasi akımdır.

II.Aldülhamid Dönemi'nde gerek Osmanlı gerekse de İslam coğrafyası genelinde İslamcı politikalarının istenilen ölçüde başarılı olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte, ciddi bir Osmanlı ve halife sevgisinin oluşmuş olduğu tespit edilebilmektedir.

II.Aldülhamid, iktidarının ilk günlerinden itibaren teknolojik gelişmelere ciddi destek vermiştir. İlk telgraf hattı 1855'te Kırım Savaşı sırasında açılmış olmasına rağmen, sadece II.Abdülhamid Dönemi'nde 30 bin km'den fazla telgraf hattı çekilmiştir.

I.Meşrutiyet Döneminde Eğitim ve Kültür

Kanun-i Esasi, Türk demokrasi tarihi açısından olduğu kadar, eğitim tarihi açısından da çok büyük bir öneme haiz olup üç maddesi eğitim hakkındadır.

15.madde: Öğretim işini herkes özgürce yapabilir; ilgili kanuna uymak şartıyla her Osmanlı vatandaşı genel ve özel öğretim yapmaya izinlidir.

16.madde: Ülkedeki çeşitli dinsel inanışlardaki toplumların din ve inanışlarına ilişkin öğretim yöntemi ve biçimine dokunulmayacaktır.

17.madde: Osmanlı bireylerinin tümü için ilköğretim mecburi olacaktır.

Maarif Nizamnamesinin en önemli uygulamalarından biri "İstatistik Kalemi" 'nin kurulmuş olmasıdır.

II.Aldülhamid eğitim seferberliğine kaynak yaratmak için 1883 yılında, 1866'dan beri Ziraat Bankaları'na sermaye sağlamak için aşar vergisine konulmuş olan onda birlik İane Vergisini, %39'a çıkartmıştır. Bu şekilde meydana gelen fonun üçte ikisi tarımsal gelişmeye ayrılırken geriye kalan üçte biri de Maarif Hisse-i İanesi adıyla yeni devlet okullarının yapımına ayrılmıştır.

II.Meşrutiyet Dönemi Seçimleri ve Meclis-i Mebusan Çalışmaları

Meclislerin toplantıya çağırılması ile başlayan II.Meşrutiyet Dönemi'nde dört genel seçim yapılmıştır. 1908, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında yapılan genel seçimlerle oluşan Meclis-i Mebusan, 1908-1912, 1912, 1914-1918 ve 1920 döneminde faaliyet göstermiştir.

Mısak-ı Milli'yi kabul eden son Osmanlı Mebusan Meclisi, 1920 yılındaki meclistir. 1920 meclisi Padişah Vahdettin tarafından İtilaf güçlerinin baskısı karşısında kapatılmıştır.

1908 Seçimleri ve Meclis-i Mebusan

Cemiyetler Kanunu, Serseri Kanunu ve Toplantı Kanunu bu meclis tarafından çıkarılmıştır.

1908 meclisi, 1876 Kanun-i Esasi'nın bazı maddelerini değiştirmiş ve yeni bazı maddeler eklemiştir. Bunlardan biri ise, padişahın hak ve yetkilerinin sınırlandırılmasıdır. Değişikle Padişah'ın, tahta çıkışında hükümlere uyacağına, vatana ve millete sadakat edeceğine dair yemin etmesi şartı getirilmiştir. V.Mehmet Reşat, Padişahlığı meclis tarafından onaylanan ve mecliste yemin eden ilk padişah olmuştur.

1912 seçimleri gerçek manada ilk çok partili seçim olma özelliğinin yanında, ilk erken seçim özelliğine de sahiptir. 1912 seçimlerine iki parti, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası katılmıştır. Tarihe "sopalı seçimi" diye geçen bu seçim sonucunda meclis, ilk çalışmasını 18 Nisan 1920'de yapmıştır.

1914 Seçimleri ve Meclis-i Mebusan-ı

Ocak ve Nisan ayları arasında yapılan 1914 seçimlerine tek parti olarak İttihat ve Terakki Fırkası katılmıştır. II.Meşrutiyet Dönemi'nin en uzun ömürlü meclisi 1914 meclisidir. 1914 Meclisi döneminde Miladi Takvim'in kabul edilmiştir.

Meclis komisyon çalışmaları sonunda kadına erkek karşısında ve kanun nezdinde önemli bir takım haklar sağlayan Hukuk-i Aile Kararnamesini 1 Mart 1916'da çıkartmıştır. Bu kararname İslam Aile Hukuku alanınd yapılan ilk resmi düzenleme olmuştur. Bu kararname 19 Haziran 1919'da kaldırılmıştır.

II.Meşrutiyetin Cumhuriyet dönemine intikal eden birikimlerinin en önemlisi ve olumlusu Hakimiyet-i Milliye için önemli bir adım sayılan çok partili sistem ve seçim geleneğini başlatmasıdır.

Türk-İtalyan Savaşı: Trablusgarp

19.yy. sonlarında birliğini kurmuş olan talya, Osmanlı eyaleti olan Trablusgarp'ı kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda sömürgesi haline getirmek istemektedir. Bu amacına ulaşma yolunda Fransa ile 1900 yılında bir anlaşma yapmış, Fransa'nın Fas'taki nüfuzuna karşılık kendisinin de Trablusgarp üzerindeki nüfuz tanınmıştır. 1901 yılında İngiltere, 1902'de Avusturya, 1909'da da Rusya, İtalya'nın Trablusgarp üzerindeki çıkarlarını tanımıştır.

İtalya 29 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı'ya savaş açtığını ilan etmiştir. İtalya, Trablusgarp'a yöneldiğinde bölgedeki Osmanlı birliklerinin durumu yetersizdi. Diğer yandan da Osmanlı Devletinde, iktidar ve muhalefet arasında çatışmalar vardı. Yemen'de, Makedonya'da, Arnavutluk'ta isyanlar çıkmış, Devlet, ekonomik anlamda da ciddi sıkıntılar içindeydi. Mustafa Kemal, Enver ve Fethi beyler Trablusgarp'a gitmişlerdir. Bu esnada Balkan savaşının başlaması Osmanlı'yı, zaten yetersiz olan birlikleri ile birlikte zor durumda bırakıyordu. Dolayısıyla Ekim 1912'de imzalanan Uşi Antlaşması'yla da Osman Devletinin Trablusgarp egemenliği sona ermiş, Kuzey Afrika'daki siyasi varlığı son bulmuştur.

Trablusgarp'taki başarılarından dolayı Mustafa Kemal Binbaşlığa terfi etmiştir.

Balkan Savaşları

Balkan Devletleri, Rusya'nın tahrik ve desteğiyle Bulgaristan başta olmak üzere, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Osmanlı Devletinin elinde olan Rumeli topraklarını paylaşmak için aralarında ittifak yapmışlardı. Osmanlının askeri, idari, siyasi ve iktisadi anlamında yetersiz olmasından dolayı bunu fırsat bilerek 8 Ekim 1912'de Karadağ savaş ilanı ile I.Balkan savaşı başlamıştır.

Arnavutluk bağımsızlığı ilan etmiştir. Osmanlı, Bulgaristan'la 3 Aralık 1912 tarihinde ateşkes yapmıştır. Ancak anlaşma sağlanamamıştır. I.Balkan savaşı sonrası imzalanan Londra Antlaşması, Osman'yı Balkanlardan çıkartmıştır.

Balkan devletlerinin aralarında anlaşamamaları sonucunda çıkan II.Balkan savaşı esnasında Osmanlı, Kırklareli ve Edirne'yi kurtarmıştır.

14 Kasım 1913 Atina Antlaşması ile Girit Yunanistan'a bırakılmıştır.

ÜNİTE 4

AVRUPA VE TÜRKİYE

Coğrafi keşifler, dünya ticaret yollarının değişmesi, Avrupa'daki sosyal ve ekonomik alanlarda meydana gelen gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde yapısal değişikliklere yol açan ve devleti kökünden sarsan temel etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı devletlerde gerçekleşen Sanayi İnkılabı, Fransız İhtilali ve 1815 Viyana Kongresi'yle Avrupa, var olan durumun belirlenmesi sömürgeciliğe hız kazandırmış ve Osmanlı'nın yıkılması yönünde tarihi düşünce ve misyonu alevlendirerek daha sistematik bir hale gelmiştir.

Deniz Aşırı Sömürgecilik

İspanyollar ve Portekizliler geniş topraklar elde ederek ilk sömürge imparatorluklarının temellerini bu yüzyılda atmışlardır.

Gerçekleştirilen coğrafi keşifler, sadece Avrupa'da değil bütün dünyada önemli sosya, siyasi ve ekonomik değişikliklere yol açmıştır. Bu değişikliklerin en önemlilerinden birisi şüphesiz ticaret yollarının değişmesidir.

Deniz yıllarının birden bire önem kazanmasında gemi yapım tekniğindeki gelişmelerin büyük etkisi olmuştur.

Osmanlı ülkesinde kendi bayrakları altında ticaret yapmak isteyen İngilizler, 1580 tarihinde ilk ticaret imtiyazını almışlardır. Bu imtiyazla düşük oranda gümrük vergisi ödenmekteydi.

1838 yılında imzalanan Balta Limanı Antlaşması ile İngiliz tüccarı en imtiyazlı millet olduğu gibi diğer ülkelerden getirilen malların da serbestçe ticaretini yapma imtiyazı elde etmiştir. Ancak bu antlaşma, Osmanlı'nın iktisadi ve ticari hayatında önemli değişikliklere yol açacak ve zaman içinde yıkılışını hazırlayan sebeplerden birisi olacaktır.

Devletin gelirleri giderlerini karşılayamaz bir hale geldiği için 1854 tarihinde dış borçlanma başlamıştır. Bundan sonra yeni borçlanmalar yapılmış ve çok kısa bir süre sonra devlet borçlarını ödeyemez bir duruma gelmiştir. 1881 tarihinde yayımlanan Muharrem Kararnamesi ile Düyün-ı Umumiye İdaresi (Genel Borçlar İdaresi) kurulmuş ve alacakların tahsili için Osmanlı maliyesi büyük devletlerin kontrolü altına girmiştir.

1507'de Sultan II.Beyazıt tarafından Fransa'ya ticari kapitülasyon bahşedilmiş, 1536'da Kanuni Sultan Süleyman tarafından da I.François'ya öncekinden daha geniş kapitülasyon verilmişti. Böylece Fransız tüccar, özgürce can ve mal güvenliği içinde ticaret yapabiliyordu. Diğer Avrupalı tüccar ise gemilerinde Fransız bayrağı ile ticaret yapabiliyordu. Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra Avusturya, Venedik, Leh ve Macar vatandaşı olan tüccarın; Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile de Rus tüccarının kapitülasyonlardan yararlanmalarına izin vermek zorunda kalmıştır.

Balta Limanı Antlaşması'da sonra ithalat ve ihracat dengesini kaybeden Osmanlı, gerek iç ve dış borçlar gerekse de kapitülasyonlar, sömürgeci devletlerin çok rahat hareket etmelerine sağlam zemin hazırlamıştır.

Sanayi İnkılabı

18.yy.'dan itibaren tekniğin, sınai üretiminin ve ulaştırma imkanlarının gelişmesi ile çağdaş dünyada ortaya çıkan değişimi ifade eden kavram "Sanayi İnkılabı"dır.

Emperyalist Rekabet ve Kuvvetler Çatışması

1871'de Alman, Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorları bir araya gelerek "Üç İmparatorlar Ligi" olarak bilinen bir toplantı yapmışlar ve sözlü olarak üç devletin Avrupa'da ortak politika takip etmeleri kararı almışlardır. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı gelişirken Osmanlı'nın Balkan topraklarının paylaşılması konusunda Avusturya ile Rusya'nın

anlaşamamaları üzerine Üç İmparatorlar Ligi dağılmıştır. 1879 yılında Almanya ile Avusturya-Macaristan ittifak kurulurken Rusya'nın başvurması üzerine 1881 yılında "İkinci Üç İmparatorlar Ligi" gerçekleşmiştir. Muhtar bir eyalet haline gele Bulgaristan'ı kendi kontroller altına almak isteyen Avusturya ile Rusya'nın arası yine açılmış ve bu Lig'de dağılmıştır.

Rusya, İstanbul'u ele geçirmek ve sıcak denizlere inmek isteyen Rusya'nın bu dönemde, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoks Hristiyanlar üzerinde de etkisi artırmıştır. Rusya'nın boğazlarda hakimiyet kurmasından çekinen İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne destek olmaları kaçınılmazdı. Osmanlı ülkesini bu iki devletle savaşmadan paylaşılmasını düşünen Rusya'nın politikası, bütün Slavları Osmanlı Devleti ve Habsburg İmparatorluğu'nun harabeleri üzerinde birleştirmekti. Bu politika merkezi İstanbul (3.Roma) olacak bir Slav devleti kurmak şeklinde tanımlayabileceğimiz "Pan-Slavizm" ekseninde şekillenecektir.

Yeni hammadde kaynakları sağlayacak topraklar elde etmek isteyen sanayileşmiş Avrupa devletleri 19.yy'ın sonlarında Afrika topraklarının neredeyse tamamını sömürgeleştirmişlerdi. 1830'da Cezayir'i işgal eden Fransa, 1881 yılında da Tunus'u işgal etmiştir. 1882 yılında da İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi İtalya'yı harekete geçirmiştir. Trablusgarp ve Bingazi'ye diken İtalya, emeline ulaşabilmek için önce 1887'den 1909 yılına kadar İngiltere, Avusturya, Almanya, Fransa ve Rusya ile bir dizi gizli anlaşmalar yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Çöküşü: I. Dünya Savaşı

I. Dünya savaşından önce Avrupa'nın büyük devletlerinin oluşturdukları ittifaklar genişlemiş, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya üçlü İTTİFAK'ı; İngiltere, Fransa ve Rusya üçlü İTİLAF'ı oluşturmuşlardır.

28 Haziran 1914 tarihinde Saray-Bosna'da Avusturya-Macaristan imparatorluğunun veliahdı Arşidük Fransuva Ferdinand'ın Gabriel Princip adlı Sırp asıllı bir öğrenci tarafından öldürülmesini bahane eden Avusturya-Macaristan imparatorluğunun Sırbistan'a harp ilan etmesiyle Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu tarihten hemen sonra Almanya, Rusya'ya; Fransa da Belçika'ya harp ilan etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi

İttihat ve Terakki liderlerine göre: "İngiltere ile Rusya'nın yayılmacı emellerine set çekmek için savaşa girilmelidir. İtilaf Devletlerine nispetle iktisadi ve sınai üstünlüğe sahip Almanya, savaştan ancak zaferle çıkabilir. Tabiatıyla, zafer günü de Türkiye mükafatlandırılacaktır." Almanya'nın savaşı kaybedebileceği hiç kimsenin aklına gelmiyordu.

Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları

12 Haziran 1913 tarihinde Londra'daki Osmanlı Büyükelçisi Tevfik Paşa vasıtasıyla İngiliz Dışişleri Bakanı Grey nezdinde resmen yapılan ittifak teklifi, Osmanlı Devleti'nin Üçlü İtilaf'a girebilmesi için Rusya ve Fransa'nın düşüncelerinin alınma gerektiği, bu yakınlaşmanın ise Üçlü İttifak Devletlerince kendilerine bir meydan okuma şeklinde anlaşılacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.

İstanbul'da Sadrazam Said Halim Paşa, Dahiliye Nazırı Talat Bey ve Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Alman Büyükelçisi'nin katıldığı gizli bir toplantı yapılmış ve 28 Temmuz'da ittifak

taslağı Berlin'e gönderilmiştir. Neticede 1 Ağustos 1914 günü yapılan gizli anlaşma ile Osmanlı yönetimi kendisine bir müttefik bulmuş oluyordu. Anlaşmaya göre Almanya, Osmanlı toprakları tehdit edildiği takdirde gerekirse silahla savunma yükümlüğünü kabul ediyordu. Buna karşılık Osmanlı Devleti, Sırbistan ile Avusturya-Macaristan arasındaki çatışmada tarafsız kalacak; Osmanlı Devleti savaşa, Rusya'nın Avusturya-Macaristan aleyhine askeri müdahalesi üzerine Almanya'nın savaşa girmesi halinde katılacak ve İstanbul'daki Alman Askeri İslah Heyeti'nin ordunun sevk ve idaresinde fiili yetkisine izin verilecekti.

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de İngiliz donanması tarafından takip edilen iki Alman savaş gemisinin, takipten kurtularak Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmesi Almanya yanında savaşa girilmesi mizansenini tamamlıyordu. Yavuz ve Midilli adları verilen bu gemilere, Türk bayrağı çekilip Enver Paşa'nın emriyle Amiral Souchon komutasına verilmiştir. Kamuoyuna İngiltere'nin el koyduğu Osmanlı savaş gemilerinin yerine Almanya'nın hediyesi şeklinde sunulan bu gemiler 29 Ekim 1914'te Karadeniz'de Odesa, Sivastopol ve Novorosisk limanlarını bombalamışlar, Rus donanmasıyla savaşmışlardır. Bu savaşa Hamidiye gemisi ile bazı Türk savaş gemileri de katılmıştı. Bu olay Osmanlı Devleti'nin fiilen harbe giriş tarihidir.

5 Kasım 1914 tarihinde İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne resmen harp ilan etmişlerdir. 11 Kasım 1914'te de Osmanlı Devleti aynı devletlere resmen harp ilanında bulunmuş, 14 Kasım'da ise bütün İslam alemine hitaben İtilaf Devletlerine karşı cihai ekber çağrısı yapmıştır.

I. Dünya Savaşı'nda Cepheler

Kafkas Cephesi: 1 Kasım 1914'te Rusların Doğu Beyazıt'tan saldırıya geçmeleri ile Kafkas Cephesi açılmıştır. Enver Paşa komutasında 22 Aralık'ta Ruslara karşı girişilen Sarıkamış Harekatı'nda Allahuekber Dağları geçilmiş ise de 9. Kolordu Ruslara esir düşmüştür.

1915 Nisan'ında Van vilayetinde başlayan Ermeni isyanının büyümesi üzerine bu uygun ortamdan yararlanmak isteyen Ruslar gönüllü Ermeni birliklerinin öncülüğünde Van bölgesini işgal etmişlerdir.

Doğu Anadolu'da hızla ilerleye Ruslar, 16 Şubat 1916'da Erzurum'u, 18 Nisan'da Trabzon'u, 16 Şubat'ta Muş'u, 3 Mart'ta Bitlis'i, 15 Temmuz'da Bayburt'u, 25 Temmuz'da Erzincan'ı işgal etmişlerdir.

1917 yılında Rusya'da Bolşevik İhtilali'nin çıkması üzerine Rusya ile 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma gereği geri çekilen Rus kuvvetleri ağır silahları ve malzemelerini iş birliği yaptıkları Ermeni çetelerine bırakacaklardır.

Rusların yerini alan Ermenilerin katliam tehditlerine karşı 1918 Mart'ında Kazım Karabekir Paşa'nın kumandasındaki Kafkas Kolorduları tarafından Erzincan ve Erzurum kurtarılmıştır. (12 Mart 1918) Ayastefanos Antlaşması ile Rusların eline geçmiş olan Elviye-i Selase (Üç Vilayet: Kars, Ardahan, Batum) kurtarıldığı gibi Ruslar, Doğu Anadolu'da işgal ettikleri topraklardan çekilmeyi kabul etmişlerdir.

Kanal Cephesi

1 Kasım 1914'te İngilizlerin Süveyş Kanalı'nda Akabe Limanı'nı bombardıman etmeleri ile Filistin-Suriye cephesi açılmıştır.

21 Kasım 1914 tarihinde törenle İstanbul'dan yola çıkan Cemal Paşa, 1915'te Süveyş Kanalına ulaşmıştır. Aynı gece taaruz edilmiştir. Elde imkanlar ölçüsünde kanalın geçilemesinin mümkün olmayacağı görülmüş ve geri çekilme kararı alınmıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan Birinci Kanal Harekatı'na neden girilmiş olduğu ve neden başarısız olduğu konusuna Kurmay Başkanı Frankenberg "başından sonuna yarım yamalak yapılan bir taaruz. Neyin elde edilmek istendiği açıkça bilinmiyordu.." demiştir.

16 Temmuz 1916 tarihinde çok sayıda Alman askerinin de iştirak ettiği İkinci Kanal hareketinde da Türk ordusu büyük zaiyatlar verip çekilmek zorunda kalmıştır.

Çanakkale Cephesi

Çanakkale üzerindeki mücadele, Düvel-i Muazzama kuvvetlerinin 3 Kasım 1915'te Seddülbahir ve Kumkale istihkamlarının bombalanması ile başlamıştır.

Çanakkale Muharebeleri'nin diğer adı da Kitre Muharebeleridir.

Mustafa Kemal, 9 Ağustos'ta I. Anafartalar (Kocaçimen, Conkbayır, Kanlısirt) Zaferini kazanmıştır.

14-21 Ağustos'ta Kireçtepe, Aslantepe Muharebeleri yapılmış, 21 Ağustos'ta II. Anafartalar Zaferi kazanılmıştır.

Churcill, Türk birliklerin şiddetli karşı koymaları için şöyle demişti:" Türkler öyle bir savunmaya girişmişlerdi ki canlarını veriyorlar ama vatan topraklarından bir karış yer bile vermiyorlardı".

Hala savaşa girmemiş olan Bulgaristan, bu direnişler ve gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti'nin yanında (son katılan ülke) savaşa katılmıştır.

Çanakkale savaşı Mustafa Kemal'in askeri dehasının gözler önüne serildiği en sonuçlarından biridir.

Irak Cephesi

İngilizler, bir yıla yakın bölgeyi kontrol altına almışlarsa da, 1915 Kasım sonlarında İngilizleri yenen Türk kuvvetleri Selman-Pak'ta kuvvetli bir savunma hattı oluşturmuşlardır. 29 Nisan 1916 tarihinde Kutü-l-Ammare'de, İngiliz kuvvetlerini kuşatan Türk birlikleri İngilizlere büyük kayıplar verdirmişlerdir. Kuvvetlerinin üçte birini kaybeden İngilizler çekilme zorunda kalmışlardır.

1917 yılı başlarında takviye birlikler getiren İngilizler karşı taarruza geçmişlerdir. Bağdat kaybedilmiştir. Kafkaslarda soğuktan kırılan Türk askerii, Irak cephesinde ise sıcaktan, kolera ve açlıktan kırılmıştır.

Galiçya Cephesi

Romanya diğer Balkan devletleri gibi tarafsız kalmak istiyordu. Rusya, Bukovina ile Galiçya'yı ele geçirerek önemli bir etki sağlamıştır. Avusturya ise Romanya'nın İtilaf Devletleri safında yer almasını istemiyordu. Bu karasızlık içerisinde İtilaf blokuna meylettği

anlaşılan Romanya ile Rusya ve Fransa arasında görüşmeler başlamış ve 17 Ağustos 1916 tarihinde İtilaf Devletleri ile Romanya arasında bir antlaşma imzalanmıştır.

Hicaz Cephesi

Osmanlı Devleti dünya savaşına girdikten kısa bir süre sonra Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin hazırladığı "Cihad-ı Mukaddes" fetvası ilan edilerek, Kırım, Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika Müslümanlarını İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa edilmişti.

Sultan Abdülhamid döneminde müessir hale gelen halifeliğe karşı İngilizlerin 20-30 yıldır yaptıkları propagandalar ile Balkan ve Trablusgarp savaşlarında devletin yenilgilere uğraması, Müslüman toplulukların cihada beklenen ilgiyi göstermeleri ihtimalini ortadan kaldırıyordu. Balkanlar'da ve Anadolu'daki gayri Müslim unsurlarda olduğu gibi Araplar da Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırmanın zamanının geldiğini düşünmüşlerdi. Dolayısıyla Mukaddes Cihad çağrısından beklenen sonuç alınmamıştır.

Her türlü imkansızlık ve olumsuzluklara rağmen "çöl ortasında Plevne kahramanları" olarak tarihe geçen Medine müdafileri büyük bir şecaatle Medine'yi savunmuşlardır. Mondoros Mütarekesi imzalanınca mütareke namenin 16. Maddesine uyularak Haşimi Hükümeti adına Emir Ali, İtilaf Devletleri adına İngiliz Yüzbaşı Gerland ile Türk heyeti arasında Medine'nin boşaltılması ve teslimine dair bir şartname imzalanmıştır.

Filistin Cephesi

1916 yılı sonunda İngilizlerin Süveyş Kanalı'ndan Suriye'ye kadar olan bölgede taarruza kalkmaları üzerine Türk cephesi 17-18 Mart 1917 tarihinde Gazze-Birüssebi hattına alınmıştır. 26 Mart'ta Birinci Gazze ve 17-20 Nisan'da İkinci Gazze muharebeleri ile İngilizler püskürtülmüşlerdir. Bu arada Bağdat'ın geri alınması için Suriye bölgesinden düşünülen hareket için Yıldırım Ordular Grubu adında bir kuvvet oluşturulmuş. Bu sırada İngilizler Gazze-Birüssebi cephesine üçüncü saldırıyı başlatmıştır. Bu muharebe sonunda 7 Kasım 1917 tarihinde Gazze düştüğü gibi Türk kuvvetlerinin boşalttığı Kudüs de 9 Aralık 1917 tarihinde İngilizlerin eline geçmiştir. Kudüs'ün düşmesi Hristiyan dünyasında, hatta Avusturya-Macaristan imparatorluğunun başkenti Viyana'da bile bir haçlı zaferi gibi kutlanmıştır.

Osmanlı Ermenilerinin Yeniden Yerleştirilmeleri

XX.yy. Başlarına kadar Osmanlı toplumu içinde imtiyazlı bir hayat süren Ermeniler Tebaa-i Sadıka olarak anılmışlardır. I. Dünya savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ndeki Ermenilerin cephede ve cephe gerisinde düşmanla iş birliği yapmaları, isyanlar çıkarmaları, çeteler oluşturarak eşkıyalık yapmaları ve Türk halkına zulümlerde bulunmaları devleti oldukça zor duruma sokmuş ve tedbirler alınmasını gerektirmiştir.

Başkumandan Vekili Enver Paşa 2 Mayıs 1915 tarihinde Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderdiği yazıda Ermenilerin isyan çıkaramayacak şekilde dağıtılmalarını, uygulamanın yalnız isyan çıkarılan bölgelerdeki Ermenilere uygulanmasını istemiştir.

27 Mayıs 1915 tarihinde çıkarılan geçici bir kanunla Ermenileri sevk ve iskan etme yetkileri orduya devredilmişti.

Ermeniler, kendilerine yapılan uyarılara rağmen Van, Bitlis vilayetleriyle Şarkikarahisar ve Amasya şehirlerinde ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma hükümet ve ordu aleyhinde olmakla kalmayıp aynı zamanda Türk ve Müslüman ahaliye yönelikti.